

summary

REFLECTIONS AND CONTRIBUTION TO MUSEUM PEDAGOGY

The author of this paper deals with reflections on education in the museum, i.e. museum pedagogy. Starting with actual position in museum community in Croatia nowadays, the author states necessities in theoretical reflection of museum pedagogy in order to improve it. Nowadays museum pedagogy is exclusively a practice and it is explained by it. Without theoretical reflection it is not possible to raise the museum pedagogy to a higher professional level. Without theoretical reflection museum pedagogy will also not be able to find its adequate place in the museum community. Theoretical reflection in the field of museum pedagogy necessarily begins with evaluating the mere notion of museum pedagogy. Reflecting on museum notions, informal, non-formal and formal education, learning, museum communication and interpretation, the author attempts to define the notion of museum pedagogy.

Denis
Detling

Muzej Slavonije Osijek
Trg Svetog Trojstva 6
HR - 31000 Osijek

Pregledni rad

UDK: 069.12:39

Ključne riječi:

edukacija
muzej
muzejska komunikacija
interpretacija
muzejska pedagogija

PROMIŠLJANJA O MUZEJSKOJ PEDAGOGIJI I PRILOG ISTOJ

U području edukacije teorija bez prakse postaje nevažna, a praksa bez teorije nasumična.¹

Tradicionalan model obrazovanja i usavršavanja nastavnika, utemeljen na konceptu transmisije znanja, fokusiran je na tehničke aspekte nastave, zanemarujući pri tome njene teorijske i etičke aspekte. Ovaj model je konzistentan sa realističkim pogledom na svet gdje se saznanja o poučavanju posmatraju kao izvesna i lako prenosiva. Takve teorijsko-konceptualne pretpostavke imaju značajne implikacije na razumijevanje nastavničke uloge (Mušanović, 2001). Nastavnik se tretira kao pasivni potrošač i aplikator ekspertskih znanja. Njegova uloga je da bude predstavnik i posrednik društvenog autoriteta, medijator društvenih vrijednosti i prenosilac tuđih zamisli.² Citat preuzet iz knjige Jovane Milutinović slobodno se može preslikati i na muzejske pedagoge, a govorio bi dosta i o njihovom položaju u muzejskoj zajednici danas.

Promjena paradigme muzeja, prema kojoj on prestaje biti puki konzervator baštine, i postaje aktivni sudionik zajednice u kojoj djeluje, s jedne strane, i naglašavanje važnosti cjeloživotnog učenja u današnjem suvremenom društvu, s druge strane, mijenjaju odnos i prema edukaciji u muzejima. Očekivanja koja danas postoje od edukacije u muzejima zahtijevaju jedan drugačiji model profesionalnog razvoja muzejskih pedagoga, drugačiji od pukog svladavanja *zanatskih* vještina u svrhu transmisije znanja, pohranjenih u zbirnom fondu, prema krajnjim korisnicima. Taj profesionalni razvoj zahtijeva teorijski diskurs.³

Obrazovanje u muzeju, premda je posljednje pridodano na listi osnovnih zadataka muzejske djelatnosti, već dugi niz godina više nije novina ni u jugoslavenskim, a još manje u svjetskim razmjerima. Muzejske ustanove u našoj sredini odavno su prihvatile ovu ne manje važnu, drugu dužnost da poučava i usmjerava, uz onu prvu da prikuplja, čuva, zaštićuje i znanstveno obrađuje muzejske predmete. Koliko, a osobito kako je zastupljena u svakodnevnoj praksi muzejskih ustanova – drugo je poglavlje.⁴ Uvodne su to riječi Ljerke Kanižaj, napisane davne 1987. g.

u članku koji je aktualan u mnogočemu i danas, 24 godine nakon objave. Iako je davne 1950. g. na II. internacionalnom kongresu muzealaca u Londonu podvučeno da suvremeni muzeji nisu samo kulturno-znanstvene i istraživačke ustanove već moraju biti i didaktične, 60 godina nakon iz usta muzealaca u Hrvatskoj moguće je čuti upravo suprotno.

U Hrvatskoj se odnedavno posvećuje značajnija pažnja (markar i deklarativno) edukaciji u muzejima, rekli bi muzejskoj pedagogiji. Koliko joj se pridaje stvarni značaj govore i činjenice da pedagozi, osobe zadužene za edukaciju u muzeju, dobivaju i druga zaduženja (arhivistike, dokumentacije, propagande, hemeroteke, marketinga...), a edukacija se gdje god još uvijek svodi na vođenje po muzeju.⁵ Citat Tomislava Šole iz 1980. g. aktualan je i danas: *Gotovo je smiješno ali treba reći: muzejski pedagog nije drugorazredni kustos, nije cicerone niti neki vodič. Zbog čega ta digresija? Svatko tko radi u muzeju zna da taj posao nije na cijeni, iako mu se u planovima rada ostavlja mjesto, što je postupak za umirenje savjesti i argument za neugodna pitanja.⁶ Istovremeno, pored postojanja muzejskih pedagoga katkada se kustosi priklanjaju edukativnom radu, pored ostalih poslova, promatrajući to vjerojatno kao egzotiku. Svi ne rade sve i svima ne treba sve prepustiti da rade. Naravno želimo li odgovoran i kvalitetan posao.⁷ Dosta je muzeja koji svoje sporadične pokušaje ili usputni angažman deklariraju kao edukativnu djelatnost, što stvara krivu sliku. Jednako tako, mali broj muzeja danas je izradio cjeloviti model edukativnog rada, a koji proizlazi iz ostalih segmenata muzejske djelatnosti. Još uvijek je teško provesti stav (s kojim se svi deklarativno slažu) u djelo *da je način prezentacije i korištenja muzejskog materijala od strane posjetilaca barem jednako važan segment muzejskog rada kao i prikupljanje, čuvanje i znanstvena obrada.⁸**

Prvi problem po muzejske pedagoge i pedagogiju predstavlja nepostojanje formalnog (i u dovoljnoj mjeri neformalnog) obrazovanja. *Nepostojanje izobrazbe za rad u muzeju već u načelu degradira taj posao na razinu nečega što se, eto, uči u praksi brzo i valjda, bez po muke. Ili je muzejski*

¹ Milutinović, 2011., str. 36, prema Elias, 1982.

² Milutinović, 2011., str. 43.

³ Milutinović, 2011., str. 43.

⁴ Kanižaj, 1987., str. 5-8.

⁵ Škarić, 2002., str. 8-10

⁶ Šola, 1980., str. 48-49.

⁷ Šola, 1980., str. 48.

⁸ Kanižaj, 1987., str. 5.

*posao tričarija, ili ga netko neozbiljno i neodgovorno takvim shvaća.*⁹

Koliko god John Dewey bio u pravu s izrekom da je gram iskustva važniji od tone teorije, za mnoge muzejske pedagoge vjerojatno je najteža okolnost po njihov status, pored nepostojanja pravog obrazovanja za njihova zvanja, nepostojanje teoretskih utemeljenja njihove struke. Pa onda ispada da se svatko time može baviti.

Muzejska pedagogija u Hrvatskoj danas počiva gotovo isključivo na bogatoj i dobroj praksi entuzijasta, muzejskih stručnjaka, pa i muzejskih pedagoga. Ta se praksa očituje kroz raznovrsnost aktivnosti u svrhu komunikacije znanja pohranjenih u zbirkama muzejskih ustanova usmjerenih na krajnje korisnike baštine, posebice one najmlađe. Muzejska pedagogija danas je gotovo isključivo praksa i objašnjava se kroz istu. Podići muzejsku pedagogiju na jednu višu profesionalnu razinu, unaprijediti je, nije moguće bez teoretskog promišljanja. Jednako tako, muzejska pedagogija bez teoretskih promišljanja nikada neće moći naći svoje adekvatno mjesto u muzejskoj zajednici. Ako ona nema teoretsku podlogu, svatko se njome može baviti, a samim time ni ne treba posebno mjesto i posebnu pažnju u muzejskoj zajednici, kao što je ni nema (izuzev deklarativnog stava, te zvanja i zanimanja muzejskog pedagoga u muzejskoj zajednici). Veza između teoretskog promišljanja i prakse mora biti neraskidiva u svrhu unapređenja same struke, u konkretnom slučaju muzejske pedagogije.

Iako je stav mnogih u muzejskoj zajednici, pa (nažalost) i muzejskih pedagoga, da su teoretska promišljanja edukacije u muzejima nepotrebna i suhoparna, ona su nužna za unaprjeđenje struke (koja, iskreno, još uvijek i ne postoji). Teorija na području muzejske edukacije trebala bi objasniti praksu, njezine ciljeve i zadatke koji pomažu u odabiru aktivnosti, sustavnog i svrhovitog rada, propitivanju veza između vrste muzejske ustanove, metoda i koraka edukativnih aktivnosti. Ona bi trebala ukazati i na značaj evaluacije, koja nužno mora usmjeravati praksu. Teorija bi trebala imati i ulogu kritike prakse. Kritika prakse može biti i dvosmjerna jer može ukazati na neadekvatnost teorije. Teorija ima značajnu funkciju u usmjeravanju prakse, no istovremeno može biti i usmjeravana od prakse. I teoretsko zamišljanje moguće prakse može dovesti do propitivanja iste, a u konačnici doprinijeti njezinom napretku.¹⁰

Teoretska promišljanja na području muzejske pedagogije, u svrhu unaprjeđivanja iste, trebala bi započeti s promišljanjem samog pojma muzejske pedagogije.

Tko se povede za praksom bez teorije, taj je kao kormilar koji se ukrca na lađu bez kormila i kompasa i nikada nije siguran kuda plovi. (Leonardo da Vinci)

Muzejska pedagogija je pojam koji se češće koristi nego što ga se definira. Ako se i definira, čini se to kroz opis rada muzejskih pedagoga.¹¹ Vjerojatno najljepši opis zadataka muzejskog pedagoga dala je muzejska pedagoginja Arheološkog muzeja u Zagrebu Mila Škarić. *Zadatak muzejskih pedagoga je upoznati sve posjetitelje, posebice one mlade, da postoji još jedna od mogućnosti koje nude ovaj svijet, a to su muzeji: danas u novom ruhu s novim jezikom, novim slikama, novim objašnjenjima i novim pristupom.*¹² Osnovni zadaci muzejskog pedagoga su osmisliti, realizirati i organizirati edukativni program muzeja, stalnog postava, izložbi i drugih događanja, sudjelovati u realizaciji svih muzejskih programa, te surađivati s kustosima i ostalim službama u muzeju.¹³ Uobičajeno poimanje rada muzejskog pedagoga svodi se na vođenje radionica, igraonica i vodstava posjetitelja. No, rad muzejskog pedagoga daleko je opsežniji ili bi barem trebao biti. Pri postavljanju izložbi, ali i uređenju muzejskog prostora, pedagog bi trebao biti zastupnik interesa širokog kruga publike – od najmanjih do osoba treće životne dobi, kao i osoba s invaliditetom.¹⁴ Od muzejskog pedagoga očekuje se da i sam bude (su)autorom edukativnih izložbi ili pak izložbi radova nastalih u kreativnim radionicama.¹⁵ Pedagozi bi trebali u muzeju organizirati i voditi, pored radionica i igraonica, i druge djelatnosti komplementarne prezentativnoj – seminare, predavanja, izdavati edicije prilagođene širokoj publici... Time bi se pedagozi aktivno uključili u animaciju muzeja, pobudili interes krajnjih korisnika, otvorili ga svima, učinili ga atraktivnim, neobičnim, ali i vrlo ugodnim mjestom. Pored svega muzejski pedagozi danas vode i evidenciju i statistiku posjetitelja, a sve u svrhu unaprjeđenja edukativnog rada.¹⁶

No, i dalje ostaje pitanje što je to muzejska pedagogija, na kojoj počiva djelatnost muzejskih pedagoga. Ustrajući na definiranju muzejske pedagogije, treba početi od muzeja kao specifičnog okruženja na koje se muzejska pedagogija referira.

Muzeji u svom pojmovnom određenju označuju ustanovu, stalnu, javnu i u službi društva i njegovog razvitka, koja čuva i izlaže, ali i proučava i vrednuje materijalnu, ali i nematerijalnu baštinu (kulturnu i prirodnu), u svrhu daljnjeg proučavanja, edukacije i zabave. Funkcije očuvanja, proučavanja i izlaganja u muzeju bi trebale biti u službi ispunjavanja društvene uloge muzeja, povezivanja sa zajednicom u kojoj djeluje kao i djelovanje unutar zajednice. Navedene funkcije

¹¹ Više u: Zuccon Martić, 2004., str. 273; usporedi s Qualitätskriterien für Museen: Bildungs- und Vermittlungsarbeit, 2008.

¹² Škarić, 2002., str. 7.

¹³ Zuccon Martić, 2004., str. 273.

¹⁴ Škarić, 2002., str. 8-9.

¹⁵ Zuccon Marić, 2004., str. 273.

¹⁶ Hooper-Greenhill, 1999., str. 3-5.

⁹ Šola, 1980., str. 50.

¹⁰ Milutinović, 2011., str. 35-36.

trebale bi biti i u službi razvoja društva – duhovnog, znanstvenog pa čak i gospodarskog. Danas još uvijek, nažalost, ima muzejskih ustanova koje smatraju da su navedene funkcije muzeja same sebi cilj. U zadnjih dvadesetak godina ipak se težište s očuvanja i proučavanja baštine postepeno premješta na interpretaciju i komunikaciju baštine, pri čemu je u središtu interesa krajnji korisnik, u prvom redu član zajednice u kojoj djeluje muzej.¹⁷ Uz interpretaciju i komunikaciju baštine neraskidivo se veže pojam i edukacije.

Koncept muzeja kakav danas poznajemo novovjekovna je tvorevina. Pojava javnih muzeja predstavljala je izraz duha prosvjetiteljstva koji je stvorio vjeru u jednake mogućnosti učenja za sve. Zbirke koje su nekada bile čuvane za privilegirane, u muzejima postupno postaju pristupačne svima.¹⁸ Prosvjetiteljstvo je odredilo i generalni muzejski koncept – muzej je edukativna ustanova i ustanova od posebnog društvenog i državnog interesa.¹⁹ *Tijekom 19. stoljeća edukativni rad bio je primarna funkcija muzeja. Smatralo se da muzej treba pružiti veliku pomoć školama u edukativnom radu. Mada mnogi muzeji nisu uspjeli dosegnuti taj ideal, to je bio čvrsti stav. Taj stav je tijekom 20. stoljeća bio doveden u pitanje. Nova generacija kustosa bila je manje zainteresirana za javno korištenje muzeja (pa i u svrhu edukacije), a više za sakupljanje kolekcija.*²⁰ Edukativna uloga muzeja se u prvoj polovini 20. stoljeća počela propitivati. Na II. internacionalnom kongresu muzealaca u Londonu 1950. g. podvučeno je da suvremeni muzeji nisu samo kulturno-znanstvene i istraživačke ustanove, već moraju biti i didaktične.²¹ S vremenom je došlo do opreke između edukativne i ostalih funkcija muzeja. Kustosi su se isključivo posvetili zbirkama, a s druge strane uloga muzejskih pedagoga (koje se s vremenom sve više zapošljavalo po muzejima) sastojala se u radu s krajnjim posjetiteljima i školskom populacijom, putem vođenja i pripremanja materijala za nastavu, pri čemu je nastao konflikt između sabiranja, čuvanja, proučavanja i izlaganja predmeta, s jedne strane, i njihove edukativne, a time i društvene uloge, s druge strane. Naime, ostali su nepovezani stručni, muzeološki i edukativni aspekt muzejskog djelovanja. Taj konflikt je i danas prisutan u mnogim muzejima.²² Od osamdesetih godina 20. stoljeća događaju se velike promjene u muzejima širom svijeta i javlja se zahtjev da se pored zadržavanja i razvoja tradicionalnih funkcija muzeji preoblikuju u mjesta učenja i suradnje sa svojom sredinom, neprestano imajući u vidu potrebe suvremenog čovjeka.²³ Danas je edukacija u muzeju i shvaćanje važnosti edukacije posjetitelja, kao i otvaranje muzeja u svakom pogledu prema

najširem krugu krajnjih korisnika, od izuzetne važnosti za opstanak istog.²⁴

Edukacija (lat. educare – odgojiti), kao pojam se često koristi kao sinonim i za odgoj, ali i obrazovanje.²⁵ Pojmovi odgoj i obrazovanje, na tragu shvaćanja Ladislava Bognara i Milana Matijevića, koje preuzima i autor ovog rada, iako imaju zajedničkih elemenata, ne mogu se poistovjetiti, već ih je nužno promatrati kao dva aspekta istog procesa. Upravo taj proces, umjesto da koristimo termin odgojno-obrazovni, autor ovog rada svodi pod izraz edukacija, fenomen koji u svom izvornom značenju ne pravi razliku između odgoja i obrazovanja, ali ih kao viši rodni pojam objedinjuje.²⁶ Korištenje pojma edukacija pokušaj je i da se izbjegnju konotativna značenja pojmova odgoj i obrazovanje, koji se gotovo isključivo vežu uz djecu. Edukacija, pojam koji objedinjuje odgoj i obrazovanje, na tragu pojmovnog objašnjenja Bognara i Matijevića, međuljudski je odnos u kojem ljudska jedinka zadovoljava svoje osnovne ljudske potrebe te spoznajne, doživljajne i psihomotorne interese, uz istovremeno prihvaćanje određenih općeljudskih društvenih normi, usvajanje i daljnje razvijanje određenih kulturnih i civilizacijskih dostignuća.²⁷ Fenomenima odgoja i obrazovanja, odnosno edukacijom na višoj teoretskoj razini bavi se znanost koju znamo pod nazivom pedagogija.

Sama riječ pedagogija u nas se potpuno neopravdano veže isključivo uz djecu i škole. Na jednaki način se i muzejska pedagogija danas u Hrvatskoj u svijesti mnogih (prvenstveno i nažalost muzealaca) svodi na pružanje usluga limitiranim grupama kao što su školarci.²⁸ Nadovezujući se na tu zabludu, treba napomenuti da danas još uvijek postoje shvaćanja (pa i među pedagogima) da se edukacija odnosi samo na onu koja je društvena, organizirana, planirana i intencionalna, iako su istraživanja pokazala da je izvanintencionalno, osobito izvaninstitucionalno, mnogo opsežnije polje edukacije, čak i relevantnije od intencionalnog, osobito institucionalnog.²⁹ Drugim riječima, zanemaruje se značaj edukacije izvan škole (kao sinonima za sve oblike formalne, intencionalne i institucionalne edukacije), u konkretnom slučaju i u muzejima. Škole su nekada bile jedini organizirani oblici edukacije, danas postoje i drugi organizirani oblici edukacije. Među njima treba promatrati i muzeje. Čak ako muzeje i ne promatramo kao organizirane oblike edukacije, oni svakako spadaju u sredinu u kojoj je moguće (čak i organizirano) realizirati veliki dio edukativnih ciljeva.³⁰ Škola nije sama u edukaciji, oko nje je edukativno okruženje s kojim dijeli poslove iz širokog spektra edukacije. U prvom redu to je obitelj, zatim mediji

¹⁷ Detling; Miklošević, 2011., str. 53.

¹⁸ Hein, 1998., str. 3.

¹⁹ Milutinović, 2003., str. 30-31, 34.

²⁰ Hein, 1998., str. 5.

²¹ Milutinović, 2003., str. 35-36.

²² Milutinović, 2003., str. 37.

²³ Milutinović, 2003., str. 39.

²⁴ Škarić, 2002., str. 8.

²⁵ Anić, 2004., str. 279; Klaić, 1986., str. 346; Hrvatski enciklopedijski rječnik, 2002., str. 295.

²⁶ Bognar; Matijević, 2005., str. 17, 18.

²⁷ Bognar; Matijević, 2005., str. 30.

²⁸ Više u: Hooper-Greenhill, 1999., str. 3.

²⁹ Antić, 2000., str. 8, 99.

³⁰ Bognar; Matijević, 2005., str. 303.

i druge institucije koje su specijalizirane za edukaciju ili se njome bave marginalno.³¹ Škola je dio prirodne i kulturne sredine, a upravo kulturne ustanove kao što su muzeji njeguju, ali i interpretiraju i komuniciraju kulturnu i prirodnu baštinu u svrhu edukacije svoje sredine.

Muzeji danas u većoj ili manjoj mjeri čine napore ka sustavnijem pristupu edukaciji. Tek se uvođenjem pedagogije u muzejsku struku 1922. g., zaslugama Jeana Capotea, veći naglasak stavlja na stvarnu važnost organizirane i sustavno provedene edukacije u muzejima, s ciljem otvaranja muzeja za sve posjetitelje, posebice za one najmlađe.³² Važnu ulogu u promicanju muzejske edukacije, koja je definirana kao nužna djelatnost muzeja, ima ICOM (Međunarodni savjet muzeja), odnosno njezin Komitet za edukaciju i kulturnu akciju (CECA). Na međunarodnom simpoziju u Parizu 1964. g. o temi *Obrazovanje i kulturna uloga u muzeju* donesena je preporuka o zapošljavanju kustosa pedagoga u većim muzejima ili organiziranju nastavnog centra koji bi se brinuo za mentorsku službu s pojedincima ili grupama, za povremena izlaganja i putujuće izložbe te za kontakte s mladima i ostalom potencijalnom publikom.³³ Kako bi muzeji istaknuli svoju edukativnu ulogu, ali istovremeno i sustavnije i organiziranije poradili na istoj, danas u redove stručnog osoblja zapošljavaju i muzejske pedagoge, pa čak osnivaju pedagoške ili edukativne odjele. Međutim, nije dovoljno samo zaposliti muzejskog pedagoga ili osnovati odjel, već je potrebno povezati stručne, muzeološke i edukativne aspekte muzejskog djelovanja³⁴ u svrhu stvarnog, a ne deklarativnog stava o muzejskom edukativnom radu, koji je (nažalost) još uvijek prisutan.

Teorijsku podlogu muzejskog edukativnog rada, prema Georgeu E. Heinu, koji je po ocjeni nekih dao do sada najkompleksniji pristup navedenome, predstavljaju spoznajne teorije i teorije učenja. Problematika onoga što treba učiti (spoznajne teorije) i kako treba učiti (teorije učenja) određuje i pedagoške teorije koje imaju direktne implikacije na edukativnu djelatnost (odabir metoda i oblika edukativnih aktivnosti) u muzejima. Time se edukacija u muzejima u svojim teoretskim osnovama direktno oslanja na epistemologiju, filozofiju i psihologiju.³⁵

Temelj edukativnih procesa je učenje. Učenje se definira kao aktivnost kojom pojedinac postiže relativno trajnu promjenu svog ponašanja i/ili razmišljanja. Promjene nastaju u interakciji s okolinom pod utjecajem primljenih i prerađenih informacija. Proces primanja i odašiljanja informacija, odnosno komunikacija je u biti same edukacije i procesa učenja.³⁶ Mnogi ističu značaj komunikacije u edukaciji, osvrćući se pri

tome prvenstveno na interpersonalnu komunikaciju.³⁷ No ne treba zanemariti značaj i opće komunikacije na edukaciju, jer se učenje u muzeju ostvaruje ne samo u socijalnoj interakciji, već i u interakciji s realnim predmetom. Učenjem se općenito i primarno bavi psihologija, no učenje je i u centru pažnje same pedagogije.³⁸ Učenje prožima gotovo svaku čovjekovu aktivnost te cijeli njegov život i javlja se u različitim okruženjima, a ne samo u sklopu formalne, intencionalne i institucionalne edukacije.³⁹

Muzeji su u prvom redu okruženja u kojima se odvija informalna, odnosno spontana edukacija. Muzejske izložbe, kao najistaknutija dodirna točka s krajnjim korisnicima, predstavljaju okruženje u kojima krajnji korisnik uči samousmjerenom, dobrovoljno, vlastitim tempom, zadovoljava svoju radoznalost, interese, oblikuje pitanja ili daje odgovore, u socijalnoj interakciji objašnjava drugima što je naučio. Ishodi učenja na izložbama nisu unaprijed određeni.⁴⁰ Izložba je u prvom redu mjesto doživljaja, a tek onda mjesto spoznaje.⁴¹ Susret s realnim, autentičnim predmetom na izložbi predstavlja osnovu za iskustveno doživljajno učenje, a doživljaj je uvijek popraćen određenom spoznajom i motoričkom aktivnošću.⁴² Sve navedeno ukazuje da su muzeji mjesta provedenja informalne, odnosno spontane cjeloživotne edukacije.

Muzeji, međutim, nisu samo mjesta u kojima se odvija informalna edukacija. Muzeji su specifična mjesta u kojima se osim informalne edukacije provodi i formalna i neformalna edukacija. Formalnom edukacijom imenujemo edukaciju koja se obavlja na formalno artikulirani način, intencionalnog je i institucionalnog karaktera te se verificira na javno priznati način i dokazuje se odgovarajućim javno prihvaćenim svjedodžbama. Škole, kao institucije formalne, intencionalne i institucionalne edukacije⁴³ u sklopu svoje nastave, odnosno u sklopu realizacije nastavnih planova i programa, organiziraju izvanučioničku nastavu u muzeju.⁴⁴ Sa stanovišta škola, oblici izvanučioničke nastave su izleti i ekskurzije u sklopu kojih se posjećuju muzeji.⁴⁵ Sa stanovišta muzeja, pod izvanučioničkom nastavom promatramo posjete izložbama sa ili bez stručnog vodstva, sa ili bez pripremljenog didaktičkog popratnog materijala, posjete muzejskim pedagoškim radionicama, pripremljenim predavanjima i sl.⁴⁶ Formalna edukacija u muzeju ne mora biti strogo formalizirana i nije poželjno da bude. Muzej nije učionica, no proces učenja, kao i cjelokupne edukacije u muzeju u sklopu formalne edukacije,

³⁷ Brajša, 1994.; Bratanić, 1990.

³⁸ Jelavić, 1995., str. 14-15; Antić, 2000., str. 113.

³⁹ Milutinović, 2010., str. 217.

⁴⁰ Milutinović, 2010., str. 220.

⁴¹ Milutinović, 2003., str. 53.

⁴² Detling, 2010., str. 261.

⁴³ Antić, 2000., str. 95.

⁴⁴ Skok, 2002.; Detling, 2010.

⁴⁵ Detling, 2010.

⁴⁶ Više u: Detling, 2010.

³¹ Antić, 2000., str. 195.

³² Škarić, 2002., str. 8.

³³ Cukrov, 1997., str. 5.

³⁴ Brezinščak; Jelavić, 1997., str. 102.

³⁵ Milutinović, 2003., str. 96; Hein, 1998., str. 14-40.

³⁶ Antić, 2000., str. 134; Lau, 2011., str. 47.

suštinski se ne razlikuje od onih u školskim učionicama.⁴⁷ Za primjer se može uzeti održana i objavljena muzejska pedagoška radionica *Politički plakat za izbore*, koja je odrađena u Muzeju Slavonije s muzejskom građom, a koja se uklapala i u nastavne planove i programe i koja je sa stanovišta onih koji su sudjelovali na njoj promatrana kao dio nastave.⁴⁸

Školski posjeti muzeju u pravilu predstavljaju značajan segment ukupnih posjeta muzeju, no muzej se svojim radom uključuje i na polju neformalne edukacije. Muzeji u svrhu edukacije krajnjih korisnika, svih dobnih i društvenih skupina, i njihove senzibilizacije za kulturnu i prirodnu baštinu organiziraju i razna predavanja, koncerte, edukativne akcije i radionice, publiciraju znanje pohranjeno u zbirnom fondu muzeja.⁴⁹ Korištenje takve muzejske ponude spada u sferu neformalne edukacije. Ona nije intencionalna, ne verificira se na javno priznati način i ne dokazuje se odgovarajućim javno prihvaćenim svjedodžbama. Neformalna edukacija može biti formalizirana (npr. predavanje ima svoje vremensko ograničenje) i posredovana medijem (npr. katalog izložbe), no nju karakterizira slobodan izbor, djelomično i samousmjerenost.⁵⁰ Proces učenja se i kod neformalne edukacije koja se provodi u muzeju suštinski ne razlikuje od procesa učenja u školama.⁵¹

Ono što učenje i uopće edukaciju u muzeju čini drugačijim jest samo okruženje, motivacijski poticajnije, kao i polazište bilo kakve edukativne aktivnosti. Polazna osnova bilo kakvog rada u muzeju jest predmet baštine ili muzealija.⁵² Muzealija je izvor i nekonvencionalni nositelj informacija, jer su one imanentni dio njegova bića.⁵³ Muzealija je, jednako tako, i medij za prijenos informacija kao temelja znanja. Muzealija je izrazit komunikacijski objekt koji u odnosu društva i prostora u kojemu živi razvija informacijski proces, u odnosu društva i vremena komunikacijski, a u odnosu vremena i prostora dokumentacijski proces.⁵⁴ Proces prijenosa informacija, pojednostavljeno rečeno, od pošiljaoca ili izvora do cilja ili primaoca (sa ili bez posredovanja medija) nazivamo komunikacijom.⁵⁵ U muzeju se neprestano odvija komuni-

kacija (s muzealijom), uslijed koje se oblikuje znanje, u pravilu dva oblika znanja,⁵⁶ pri čemu muzej preuzima medijalnu ulogu. U komunikaciji (muzejskih) stručnjaka i muzealije, zahvaljujući znanjima temeljnih znanstvenih disciplina iščitavaju se (znanstvene i kulturne) informacije koje muzealija emitira i bilježe se na nekom mediju. Time se formira znanje (iskaz znanja) o muzealiji koje je formatizirano u dokumentaciji.⁵⁷ Ta komunikacija je u službi znanstvene i muzeološke spoznaje. U toj komunikaciji muzealija je izvor informacija. Drugi oblik znanja (prikaz znanja) razvija se u (tekstualnoj i kontekstualnoj) interpretaciji muzealija i njihovih međusobnih odnosa.⁵⁸ Tom komunikacijom se informacije pohranjene u muzealiji upravo njezinim posredstvom prenose na krajnje korisnike muzeja. Nju Ivo Maroević, pozivajući se na Zbyneka Stranskog, naziva muzejskom komunikacijom, pri čemu navodi tri vrste muzejske komunikacije, klasifikaciju koju u ovom radu preuzimamo: prezentativnu komunikaciju (izložbe), komunikaciju edicije (muzejske publikacije) i opću komunikaciju (radionice, vodstva, predavanja, koncerti...).⁵⁹ Kroz nju su sublimirani i rezultati svih ranijih stručnih komunikacijskih procesa u muzeju.⁶⁰ Ta komunikacija je u funkciji ispunjavanja društvene uloge muzeja – daljnjeg proučavanja, zabave i edukacije.

Izložba, predavanje u muzeju, muzejska pedagoška radionica, muzejska publikacija, neki su od oblika muzejske komunikacije kojima se informacije odašilju prema krajnjem korisniku putem predmeta, koji je u ovom komunikacijskom procesu u prvom redu medij. Muzejske komunikacije su interpretacije, odnosno procesi stvaranja značenja informacija pohranjenih u muzejskom predmetu. *Danas je gotovo jednoznačno prihvaćeno da je temeljni društveni cilj muzejskih ustanova komuniciranje muzealnosti prikupljenih materijalnih stvari kulturne i prirodne baštine. Znanje i poruke pohranjeni u stvarima nastalim i prepoznatim u prošlosti aktualiziraju se u sadašnjosti otkrivajući svoja značenja novim generacijama ljudi. Temeljni muzeološki proces kojim se implementira aktualiziranje prošlosti je proces tumačenja ili interpretacije predmeta materijalne kulture očuvanih u muzejima ili zbirkama ili pak u novije vrijeme materijalnih tragova ili struktura očuvanih u prostoru koje zajedničkim imenom zovemo nepokretnom kulturnom baštinom. Interpretacija pak u svojem temeljnom sloju uspostavlja nepredvidivi odnos između znanstvene istine (ili racionalnog odraza) i individualnog ili grupnog doživljaja (ili emotivnog odraza) neke od cjelina prirodnog*

⁴⁷ Falk; Dierking, 1998.; o prednostima i didaktičkim etapama vidi više u: Detling, 2010.

⁴⁸ Ristić, 2010., str. 271-282.

⁴⁹ Gob; Drouguet, 2007., str. 231-244.

⁵⁰ Antić, 2000., str. 95.

⁵¹ Falk; Dierking, 1998.

⁵² Muzealiju Ivo Maroević definira kao predmet baštine koji je izdvojen iz svoje realnosti da bi u novoj muzejskoj stvarnosti u koju je prenesen bio dokumentom stvarnosti iz koje je izdvojen. No, muzealiju ne smijemo promatrati, kako ju je promatrao Ivo Maroević, isključivo kao realni predmet, materijalnu baštinu, jer ona obuhvaća i nematerijalnu baštinu. Ukoliko bismo se i držali Maroevićeva poimanja muzealije kao realnog predmeta, trebamo bismo uzeti u obzir da je nematerijalna baština u muzeju u pravilu pohranjena na nekom mediju, koji nije ništa drugo nego realni predmet. (Više u: Maroević, 1993.)

⁵³ Maroević, 1993., str. 123.

⁵⁴ Maroević, 1993., str. 93-94.

⁵⁵ Antić, 2000., str. 133; Tuđman; Boras; Dovedan, 1993.

<http://dzs.ffzg.hr/text/Uvod%20u%20informacijske%20znanosti/index.html>

⁵⁶ Maroević, 1993., str. 129.

⁵⁷ Načinom na koji su muzealije organizirane u zbirkama i načinom vođenja i organiziranja dokumentacije, muzeji su danas uređeni informacijsko-dokumentacijski sustavi. (Više u: Maroević, 1993.)

⁵⁸ Maroević, 1993., str. 129.

⁵⁹ Maroević, 1993., str. 167.

⁶⁰ Krivošejev, 2009., str. 45.

ili ljudskom rukom stvorenog konteksta ili ambijenta u kome se takva interpretacija zbiva.⁶¹ U muzejskoj komunikaciji interpretacija se drugačije promatra nego npr. u hermeneutici. U muzejskoj komunikaciji interpretator je prvenstveno pošiljatelj informacije,⁶² a interpretator u muzeju može biti kustos, dizajner, muzejski pedagog. Muzejska komunikacija je relevantna u pogledu vremena odvijanja, prostora u kojem se zbiva, društvenog okruženja, ovisna o građi koje muzej posjeduje. Treba naglasiti da je ona podjednako rezultat selekcije muzejskih predmeta, pa stoga govori i o pogledima onoga tko interpretira.⁶³ Interpretaciju baštine Freeman Tilden definira kao *edukativnu aktivnost čiji je cilj otkriti značenje stvari i njihovih odnosa korištenjem izvornih predmeta, vlastitih iskustava i primjera, a ne sam prijenosom činjeničnih podataka.*⁶⁴ Komunikacije i interpretacije su u biti same edukacije, no svaka komunikacija (kao i interpretacija) ne mora nužno biti edukativna. Glede sadržaja, komunikacije mogu biti informativne, edukativne, rekreativne i persuzivne. Svaka informacija može imati sve četiri funkcije, a za edukaciju u kontekstu (muzejske) komunikacije najvažnije su prve dvije, dijelom i treća.⁶⁵

Zaključiti ne znači i zaključati...

Pokušaj definiranja muzejske pedagogije navodi da se ona referira ne samo na specifično okruženje (muzej), već i na pojmove edukacije, komunikacije i interpretacije baštine. Muzejsku pedagogiju u prvom redu treba promatrati interdisciplinarno, s dva aspekta – sa stanovišta muzejskog predmeta i krajnjeg korisnika. Upravo muzejska pedagogija treba biti spona između muzejskog predmeta i krajnjeg korisnika,⁶⁶ a muzej u svemu treba preuzimati medijalnu ulogu. Muzeji su uređeni informacijsko-dokumentacijski sustavi kojima je temeljni društveni cilj komuniciranje muzealnosti prikupljenih materijalnih stvari kulturne i prirodne baštine, u svrhu zabave, edukacije i daljnog proučavanja. Komunikacijom i interpretacijom baštine muzeji postaju aktivni sudionici društvene zajednice u kojoj djeluju. S realnim predmetima – muzealijama u kojima je pohranjeno znanje i poruke – muzej predstavlja specifično okruženje koje pruža neslućene mogućnosti edukacije – informalne, formalne i neformalne. Krajnji korisnik u muzeju može zadovoljiti svoje socijalne i samoaktualizirajuće potrebe, ali i spoznajne, doživljajne i psihomotorne interese, pri čemu može prihvatiti određene općeljudske norme i usvojiti određena kulturna i civilizacijska dostignuća. Drugim riječima, u muzeju se

korisnik može educirati. Što je znanje i kako se uči u muzeju predstavlja osnovu za teorije koje imaju direktnu implikaciju na edukativan rad u muzeju. Način na koji će muzej ispuniti svoju edukativnu svrhu ovisi u prvom redu o oblicima muzejske komunikacije, a metode i sredstva kombiniraju se istovremeno sa spoznajama muzeologije, muzeografije i pedagoških disciplina, uz nužnu pretpostavku posjedovanja znanja temeljnih znanstvenih disciplina (arheologije, povijesti, povijesti umjetnosti, etnologije...).

Muzejska pedagogija je istovremeno i pedagoška i muzeološka disciplina koja se bavi komunikacijom i interpretacijom prirodne i kulturne baštine u muzejima prema svojim krajnjim korisnicima, s ciljem zadovoljavanja njihovih socijalnih i samoaktualizirajućih potreba, te spoznajnih, doživljajnih i psihomotornih interesa, uz istovremeno prihvaćanje određenih općeljudskih društvenih normi i usvajanje određenih kulturnih i civilizacijskih dostignuća.

LITERATURA

- ANİĆ, V., 2004., Veliki rječnik hrvatskog jezika, Zagreb : Novi Liber
- ANTIĆ, S., 2000., Rječnik suvremenog obrazovanja : obrazovanje u trendu 21. stoljeća, Zagreb : Hrvatski pedagoško-književni zbor
- BOGNAR, L.; MATIJEVIĆ, M., 2005., Didaktika, Zagreb : Školska knjiga
- BRAJŠA, P., 1994., Pedagoška komunikologija : razgovor, problemi i konflikti u školi, Zagreb : Školska knjiga
- BRATANIĆ, M., 1990., Mikropedagogija : interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja, Zagreb : Školska knjiga
- BREZINŠČAK, R.; JELAVIĆ, Ž., 1996., Uloga i status kustosa pedagoga u djelatnosti muzeja, Anali Galerije Antuna Augustinčića 16/17, Klanjec : Galerija Antuna Augustinčića, 101-106
- CUKROV, T., 1997., Novo lice muzeja u budućnosti - korak u novo tisućljeće, Informatica museologica 28 (1/4), Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 5-8
- DETLING, D., 2010., Izvanučionička nastava u Muzeju Slavonije, Povijest u nastavi 16 (2), 259-271
- DETLING, D.; MIKLOŠEVIĆ, Ž., 2011., Društvena odgovornost muzeja – senzibilizacija za problem invaliditeta, Glasnik slavonskih muzeja 29 (6), Požega : Muzejska udruga Istočne Hrvatske, 53-57
- FALK, J. H.; DIERKING, L. D., 1998., Free-choice Learning : An Alternative Term to Informal learning?, Informal Learning Environments Research Newsletter 2 (1) <http://www.uml.edu/~sigiler/iler-newsletter-0798.pdf>
- GOB, A.; DROUGUET, N., 2007., Muzeologija : povijest, razvitak, izazovi današnjice, Zagreb : Antibarbarus
- HEIN, G. E., 1998., Learning in the Museum, New York : Routledge

⁶¹ Maroević, 2004., str. 38.

⁶² Hooper-Greenhill, 1999., str. 12.

⁶³ Maroević, 1993., str. 201.

⁶⁴ Gob; Drouguet, 2007., str. 222-223.

⁶⁵ Antić, 2000., str. 132-133.

⁶⁶ Qualitätskriterien für Museen: Bildungs- und Vermittlungsarbeit, 2008., str. 6.

- HOOVER-GREENHILL, E., 1999., Education, communication and interpretation : towards a critical pedagogy in museums, *The Educational Role of the Museums*, New York : Routledge
- Hrvatski enciklopedijski rječnik, 2002., Zagreb : Novi Liber
- JELAVIĆ, F., 1995., Didaktičke osnove nastave, Jastrebarsko : Naklada Slap
- KANIŽAJ, Lj., 1987., Obrazovanje u muzeju, Stanje u muzejima Jugoslavije, *Informatica museologica* 18 (1/4), 78-81
- KLAIĆ, B., 1986., Rječnik stranih riječi, Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske
- KRIVOŠEJEV, V., 2009., Muzeji, publika, marketing, Valjevo: Narodni muzej Valjevo
- LAU, J., 2011., Smjernice za informacijsku pismenost u cjelovitom učenju, Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo
- MAROEVIĆ, I., 1993., Uvod u muzeologiju, Zagreb : Zavod za informacijske studije
- MAROEVIĆ, I., 2004., Razvija li se emocionalna inteligencija i u muzeju? // II. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem : 2. zbornik radova, Zagreb : Hrvatsko muzejsko društvo, Sekcija za muzejsku pedagogiju ; Zadar : Arheološki muzej Zadar, 38-46
- MILUTINOVIĆ, J., 2003., Humanistički pristup vaspitno-obrazovnoj ulozi muzeja, Novi Sad : Savez pedagoških društava Vojvodine Novi Sad ; Vršac : Viša škola za obrazovanje vaspitača Vršac
- MILUTINOVIĆ, J., 2010., Učenje u muzeju, *Povijest u nastavi* 16 (2), 217-231
- MILUTINOVIĆ, J., 2011., Alternative u teoriji i praksi savremenog obrazovanja – put ka kvalitetnom obrazovanju, Novi Sad : Savez pedagoških društava Vojvodine Novi Sad ; Vršac : Viša škola za obrazovanje vaspitača Vršac
- Qualitätskriterien für Museen : Bildungs- und Vermittlungsarbeit, 2008., Berlin : Deutscher Museumsbund, Bundesverband Museumspädagogik
- RISTIĆ, V., 2010., Nastava u muzeju – primjer suradnje škole s muzejom, *Povijest u nastavi* 16 (2), 271-282
- SKOK, P., 2002., Izvanučionička nastava, Zagreb : Pedagoški servis
- ŠKARIĆ, M., 2002., Muzejska pedagogija u Hrvatskoj // Skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem : 1. zbornik radova, Zagreb : Hrvatsko muzejsko društvo, Sekcija za muzejsku pedagogiju, 8-10
- ŠOLA, T., 1980., Što je muzejima potrebno za odgojno-obrazovni rad? // Odgojno-obrazovna djelatnost muzeja, Zagreb : Hrvatski školski muzej, 47-51
- TUĐMAN, M.; BORAS, D.; DOVEDAN, Z., 1993., Uvod u informacijske znanosti, Zagreb : Školska knjiga
<http://dzs.ffzg.hr/text/Uvod%20u%20informacijske%20znanosti/index.html>
- ZUCCON MARTIĆ, M., 2004., Opis poslova muzejskog pedagoga // II. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem : 2. zbornik radova, Zagreb : Hrvatsko muzejsko društvo, Sekcija za muzejsku pedagogiju ; Zadar : Arheološki muzej Zadar, 273-275